

OPEN ACCESS

Časopis pro moderní filologii jako zrcadlo dějin české moderní filologie*

Petr Čermák (Praha)

THE JOURNAL FOR MODERN PHILOLOGY AS A MIRROR TO THE HISTORY OF CZECH MODERN PHILOLOGY

Marking the occasion of the publication of the 100th volume of *The Journal for Modern Philology*, the article summarizes key stages in the Journal's history and describes its role in the development of Czech modern philology. It focuses on outstanding personalities associated with the Journal, the main theoretical issues that have appeared in its pages during the 107 years of its existence, and the impact of the Journal on the past and present of Czech modern philology and linguistics.

KEYWORDS

The Journal for Modern Philology, history of philology, history of linguistics, Czech linguistics

KLÍČOVÁ SLOVA

Časopis pro moderní filologii, dějiny filologie, dějiny lingvistiky, česká lingvistika

1. ÚVODEM

Časopis pro moderní filologii (ČMF, dále Časopis) slaví v rozmezí osmi let už druhé významné výročí: v roce 2011 si připomněl sto let své existence, v letošním roce vychází jubilejní stý ročník (jak ještě uvidíme, nesoulad mezi počtem ročníků a trváním Časopisu je dán tím, že v některých obdobích si ČMF nemohl vinou vnějších okolností uchovat roční periodicitu). Cílem tohoto textu je stručně připomenout historii Časopisu, zasadit ho do dobového odborného kontextu a ukázat, jakým způsobem v jednotlivých fázích své existence ovlivňoval odbornou komunitu.

Tento článek není prvním svého druhu — historii Časopisu se věnovali už Hampel (1968), Povejšil (1999) a Čermák (2011). Posledně zmiňovaný text byl součástí monografického čísla, které v roce 2011 připomnělo stoleté výročí existence Časopisu a které obsahovalo i další historiografické práce, zaměřené na význam Časopisu pro dějiny anglistiky (Dušková, 2011), germanistiky (Vodrážková, 2011) a romanistiky (Hamplová, 2011). Všechny uvedené texty ukázaly, že ČMF může sloužit jako jakési zrcadlo, v němž se odrážejí dějiny české moderní filologie — a zajímavé je i pozorovat, jak odlišná byla dobová perspektiva autorů textů, jak různě hleděli na budoucnost Časopisu

* Tato práce vznikla za podpory projektu Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734 financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Podpořen byl rovněž projektem Univerzity Karlovy Progres č. 4, *Jazyk v proměnách času, místa, kultury*.

a moderní filologie (pozoruhodný je v tomto ohledu zejména článek Zdeňka Hampla, který vyšel v době, která autorovi po dlouhé době umožnila relativně svobodný popis uplynulého stavu i poměrně optimistický pohled do budoucnosti — bohužel, hned následující léta a vývoj v *Časopisu* musely autora zklamat; články vzniklémi po Listopadu 1989 se vine zase jiný druh obav o budoucnost *ČMF*, spjatý s vývojem ve vědeckém a publikačním světě).

Struktura článku bude odrážet chronologii: budeme se postupně věnovat uceleným etapám ve vývoji *Časopisu*, vymezeným důležitými milníky jeho historie. Danou etapu budeme vždy charakterizovat nejprve obecně a poté z hlediska konkrétních témat, která byla pro *ČMF* vždy důležitá; pozornost budeme věnovat zejména:

- zaměření časopisu a poměru disciplín, které tvořily jeho náplň (s tím souvisí i chápání pojmu filologie);
- publiku, potenciálnímu čtenáři;
- jazyku časopisu.

V každé etapě dějin jakéhokoli časopisu můžeme popisovat okolnosti, za kterých vznikl, faktory, které na něj působily, tendence, které v něm šlo pozorovat, avšak jeho význam pro obor stanoví dějiny podle odborné úrovně těch, kteří v časopise publikují, a přínosu jejich textů pro obor. Omezený prostor tohoto článku nám dovolí stručně představit vnější dějiny *Časopisu*, ale neumožní nám analýzu odborného významu publikovaných článků pro jednotlivé obory v každé jednotlivé fázi jeho existence. Obecné hodnocení odborné úrovně jednotlivých etap nalezneme u Hampla (1968), analýzu hlavních tří oborů (anglistika, germanistika, romanistika) pak u Duškové (2011), Vodrážkové (2011) a Hamplové (2011). Kvalitativní hodnocení je vždy velmi obtížné a vyžaduje časový odstup, ale lze snad říci, že i v tomto ohledu *ČMF* byl a je odrazem obecného dění v daném oboru. A tak může např. Hampl (1968, s. 142) konstatovat, že předválečná romanistika dopadá ze všech oborů *ČMF* nejhůře, že léta třicátá jsou tu „pravým úhorem“ (a uvádí konkrétní argumenty pro své tvrzení), a Dušková (2011, s. 44–45) zase uvést, že pro anglistiku „nejpříznivější období, nejen pokud jde o rozsah, ale i o atmosféru, v níž *Časopis* vycházel, byla doba před 2. světovou válkou a posledních dvacet let po pádu komunismu“. Právě svědectví a závěry pamětníků jsou nejcennější: i náš vnější popis potvrdí konstatování Libuše Duškové (2011, s. 52), že „sedmdesátá a osmdesátá léta minulého století byla ve stoleté existenci *Časopisu* snad nejnepříznivějším obdobím“, které autorka ihned doloží rozborem situace v anglistické sekci.

2. OBDOBÍ 1911–1939

Časopis začal vycházet v roce 2011 (v prvním čísle prvního ročníku figuruje datum 1. ledna 1911) a v celé této první etapě existence je úzce spjat s Klubem moderních filologů, spolkem, který ho vydával. Byla to doba spolků, kroužků a klubů nejrůznějšího zaměření. V oboru, který nás v tomto textu zajímá, existovala již před vznikem Klubu moderních filologů Jednota českých filologů (mj. vydávající časopis *Listy filolo-*

gické, který sice apriorně nevylučoval příspěvky z oblasti moderní filologie, ale ve skutečnosti je v podstatě netiskl), Spolek filologický (vydávající časopis *České museum filologické*, který zanikl v roce 1905) a řada Kroužků, ve kterých hráli významnou roli studenti (mj. Kroužek českých germanistů, Kroužek českých romanistů a Kroužek českých slavistů). Kromě toho od roku 1910 vycházel *Sborník filologický*, vydávaný III. třídou Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (k dobovým organizacím a časopisům podrobněji viz Hampl, 1968, s. 129–130, Vodrážková, 2011, s. 24–25, a zejména Hoskovec, 2010). Z tohoto popisu by bylo možné vysuzovat, že filologové v tu dobu disponovali jak organizacemi, kde se mohli odborně uplatnit, tak i periodiky, kde mohli publikovat. Potíž byla v tom, že žádný ze zmiňovaných časopisů se nezaměřoval na filologii moderních (západoevropských) jazyků a že existující odborné spolky buď také nechávaly moderní filologii stranou, nebo se zaměřovaly jen na jednu její větev. Snaha odstranit dosavadní roztržičnost byla též jedním z důvodů, proč 30. dubna 1910 vznikl Klub moderních filologů. Za cíl si vytknul podporu a šíření studia moderních jazyků a v mnohém navazoval na činnost dosavadních spolků (bylo tu i značné personální propojení; ostatně zmiňované Kroužky se postupně s Klubem sloučily). Vydávání *Časopisu pro moderní filologii* bylo od samého počátku považováno za nejdůležitější úkol Klubu a zůstalo jím po celou dobu, jak připomíná ve svém textu k 25. výročí existence Klubu a *Časopisu* Josef Janko (Janko, 1936, s. 294). Pohled na činnost Klubu jasně ukazuje, že i jeho ostatní aktivity měly vlastně zabezpečit *Časopis* (více k tomu Čermák, 2010).

To ovšem nebylo jednoduché, protože Klub, jak ostatně vyplývá z titulního listu prvního čísla, *Časopis* financoval sám. To by bylo obtížné samo o sobě — jenže navíc brzy přišla první světová válka. První tři ročníky (do roku 1913) ještě vyšly s pravidelnou roční periodicitou, od 4. roku ale docházelo vzhledem k vnějším okolnostem ke zpoždění. Např. pět sešitů pátého ročníku vyšlo mezi říjnem 1915 a únorem 1917, pět sešitů šestého ročníku mezi červnem 1917 a prosincem 1918, a čtyři sešity sedmého ročníku mezi listopadem 1919 a únorem 1921 (narušená roční periodicitu — způsobená, jak ukazují některé dobové dokumenty, též špatnou platební morálkou předplatitelů, což je v této první etapě existence *Časopisu* trvalý problém — je jedním z důvodů zmiňovaného nesouladu mezi trváním časopisu a počtem ročníků).

Nedostatek financí je pro etapu, kdy *Časopis* vydával Klub, charakteristický: sice se podařilo zajistit, že od 10. ročníku přispívá na vydávání III. třída České akademie věd a umění a od 13. ročníku ministerstvo školství a národní osvěty, přesto je podle rozsahu jednotlivých ročníků zřejmé, že finanční možnosti nebyly vždy ideální (rozsah ročníků ve sledovaném období kolísá zhruba mezi 300 a 500 stranami).

První ročníky byly tištěny v tiskárně Edvarda Leschingera v Praze, později *Časopis* přešel do Státní tiskárny v Praze.

Až do osmého ročníku, který vyšel v roce 1922, jsou na titulním listu *Časopisu* uvedeni — v tomto pořadí a bez jakékoli hierarchie či specifikace — tři redaktoři, Jan Máchal, Josef Janko a Prokop Miroslav Haškovec. Z jejich zaměření je zřejmé, že každý z nich měl na starosti jeden ze tří hlavních okruhů zájmu *Časopisu*: Jan Máchal slavistiku, Josef Janko germanistiku a Prokop Haškovec romanistiku. Ve stejném pořadí byly v rubrikách řazeny jednotlivé příspěvky, tj. ty slavistické byly vždy uvedeny jako první.

Tomuto pořadí v prvních letech odpovídalo i kvantitativní zastoupení jednotlivých oborů: těch slavistických bylo jednoznačně nejvíce. Hampl (1968, s. 33) přináší

svědectví ze zápisu z výborové schůze Klubu moderních filologů z roku 1919, podle kterého měly slavistice připadat dva archy a romanistice a germanistice po jednom, a tuto skutečnost dokládá i statistickými údaji, podle nichž patřila v naprosté většině z prvních devíti ročníků *Časopisu* polovina příspěvků slavistice. Ze zbývajících oborů převažovala v prvních ročnících romanistika nad germanistikou.

Význačným mezníkem v dějinách *Časopisu* před 2. světovou válkou bylo posílení redakce o Viléma Mathesia a s ním související vznik samostatné anglistické sekce. Po první světové válce začal nejprve růst zpočátku velmi skromný počet anglistických příspěvků a počátkem 20. let navrhl Vilém Mathesius, který měl v Klubu moderních filologů významné slovo, reorganizaci redakce. Po jejím provedení je od roku 1923 (tj. od devátého ročníku) hlavním redaktorem Josef Janko (na titulním listu je též označen jako spoluredaktor pro germanistiku), odbornými redaktory jsou Jan Máchal (pro slavistiku), Vilém Mathesius (pro anglistiku) a Prokop Miroslav Haškovec (pro romanistiku). Tento krok odráží rostoucí význam anglistiky v dobovém odborném diskursu, který je nepochybně do značné míry dán působením výjimečných osobností, jako byli Vilém Mathesius a Bohumil Trnka. Přestože byli oba představiteli moderních teoretických přístupů, které se přirozeně velmi lišily od zaměření některých tradičnějších autorů *Časopisu*, široké metodologické rozkročení ČMF poskytovalo i jim dostatečný prostor, oba byli navíc díky své píli stále význačnějšími přispěvateli (poznamenejme na okraj, že Trnka od roku 1928 v *Časopise* vydával podrobné zprávy o činnosti Pražského lingvistického kroužku a řada členů Kroužku ČMF využívala jako prostor k publikování; vydávání Trnkových zpráv o PLK končí v roce 1937, tj. po vzniku časopisu *Slovo a slovesnost*).

Redakční systém s hlavním redaktorem a spoluredaktory pro slavistiku, germanistiku, anglistiku a romanistiku vydrží po celý zbytek sledovaného období (a potrvá až do roku 1951). V průběhu času došlo jen k několika personálním změnám: spoluredaktorem pro slavistiku je v letech 1929–30 Emil Smetánka a v letech 1931–1939 Miloš Weingart (ten v lednu 1939 umírá, takže v tomto ročníku je jako spoluredaktor pro slavistiku uveden též Vladimír Šmilauer); spoluredaktorem pro romanistiku je od roku 1936 Josef Kopal.

2.1 ZAMĚŘENÍ A OBSAH ČASOPISU

Od prvního ročníku se v souladu s dobovým chápáním filologie zcela samozřejmě spojovala jazykověda a literární historie (spíše stranou zůstávala literární teorie). Při zvažování zaměření *Časopisu* byl očividně brán zřetel též na prodejnost: v Klubu i v redakci se vedly diskuse o možném větším důrazu na soudobou literaturu, neboť po něm volali středoškolští profesori, tedy jedna z cílových skupin *Časopisu*; ostatně předpoklad, že literatura je pro čtenáře největším lákadlem, se odrazil i v tom, že se od 3. do 15. ročníku (tj. v letech 1913–1929) *Časopis* jmenoval *Časopis pro moderní filologii a literatury*. Jak píše Hampl (1968, s. 134), když se ukázalo, že slovo „literatury“ v názvu nepřineslo více odběratelů, bylo z názvu odstraněno. Celkově po celé sledované období množství literárně laděných příspěvků lehce převyšuje počet textů jazykovědných. Nicméně jak ještě uvidíme, stanovení poměru mezi jazykovědou a literaturou bude podstatným tématem *Časopisu* až do roku 1991.

OPEN ACCESS

Jisté je, že zejména v prvním desetiletí existence *Časopisu* se považovalo za velkou přednost propojování jednotlivých disciplín a teoretických přístupů, což později velmi jednoznačně popsal Miloš Weingart ve svém článku o Janu Máchalovi: „Tento ideový program plnil náš *Časopis* doslovně: nejdete tu odštěpování linguistiky od literární historie, které by působilo neblaze jak na vědu samu, tak na středoškolskou praxi; nejdete tu však ani odtrhování bohemistiky od slavistiky, nýbrž naopak vědomé vzájemné prostupování obzoru domácího s širším slovanským“ (Weingart, 1936, s. 14).

Vnitřní struktura *Časopisu* byla v prvních letech velmi pevná a počítala se čtyřmi hlavními typy příspěvků:

- původními články, jimiž číslo vždy začínalo a jež představovaly jádro každého čísla; z dnešního hlediska nás překvapí, že do této skupiny byly někdy řazeny i texty věnované např. výročí významných osobností, příp. i polemické texty, k jejichž napsání bylo impulsem např. vydání určité odborné publikace;
- články zabývající se prameny, zejména literárními (tento oddíl nesl název *Archiv pramenů* nebo *Hlídka pramenů*);
- tzv. úvahy, z dnešního hlediska recenze, příp. zprávy o knihách; často šlo o recenze velmi důkladné a rozsáhlé, jejichž autorovi sloužilo recenzované dílo jako záminka k vlastnímu výkladu tématu, jemuž byl posuzovaný text věnován;
- zprávy — tato rubrika zahrnovala velmi různorodé příspěvky, sahající od nekrologů a informací o jubileích významných filologů přes velmi stručná ohlášení vydaných knih až k popisu odborných polemik nejrůznějšího druhu; z dnešního hlediska jsou velmi zajímavé informace o obsahu aktuálních čísel odborných časopisů z dané jazykové oblasti (tj. např. časopisů polských, ruských nebo jihoslovanských); v některých číslech jsou tyto zprávy ještě dále strukturovány do rubrik s názvem *Hlídka pramenů* či *Hlídka časopisů*.

Souhrn informací z rubrik *Úvahy* a *Zprávy* je z dnešního hlediska obdivuhodný — sice s pochopitelným zpožděním, ale přeci informuje o tom nejdůležitějším, co se událo v oboru. Zvážíme-li dobu a podmínky, ve kterých tato čísla vznikala, nemůžeme neobdivovat nasazení redaktorů i celé řady drobných přispěvatelů. A z hlediska editorského je pozoruhodná též schopnost editorů koordinovat přípravu a zpracování takového množství příspěvků.

2.2 ČTENÁŘSKÁ OBEC A JAZYK ČASOPISU

Časopis tak opravdu plnil funkci, která byla pro Klub nejdůležitější: velkým množstvím odborných článků posouval vědění v jednotlivých oborech a zároveň sloužil jako zdroj informací o novinkách v oboru i o dění ve filologické obci. Z povahy těchto informací je zřejmé — a Klub to ostatně výslovně přiznával —, že potenciálními čtenáři jsou pro něj nejenom badatelé z univerzit, ale také, a často především, početná obec středoškolských profesorů (ti ostatně představovali velkou část členstva Klubu)¹.

¹ Členstvo Klubu z řad středoškolských profesorů se na valných hromadách snažilo ovlivnit podobu *Časopisu* — Janko (1923, s. 189) například za redakci slibuje, že se v souladu s přá-

Různorodý obsah *Časopisu* měl středoškolské profesory udržovat na odborné úrovni odpovídající době a též vytvářet pocit přináležitosti k odborné komunitě.

Ohled na čtenáře a potenciální přispěvatele byl jedním z důvodů, proč byla od samého počátku existence *Časopisu* hlavním jazykem ČMF čeština: vezmeme-li v úvahu, na jaký typ čtenáře *Časopis* mířil, jak velký rozptyl mělo filologické zaměření čtenářstva a zájem *Časopisu* o přispěvatele z řad čtenářů (v prvních zhruba dvaceti pěti letech se opakovaně objevují výzvy, aby čtenáři posílali příspěvky, aby např. upozorňovali na zajímavé publikace, které přečetli), čeština se z dnešního hlediska zdá logickou volbou. Předpokládalo se, že směr toku informací je spíše jednostranný, že je třeba české filology informovat o dění ve světě. Dobový kontext zároveň umožňoval tisknout — vyplývalo-li to z okamžitých potřeb — i texty nebo pasáže textů v cizích jazycích². Otázka jazyka příspěvků tedy dlouho nebyla považována za téma, čeština byla z logiky věci přirozeným komunikačním prostředkem. Postupem času se nicméně objevují hlasy, které zdůrazňují, že i druhý směr toku informací je důležitý, že by česky psané články měly být přinejmenším doprovázeny cizojazyčnou informací o obsahu. V lednu 1920 Mathesius na schůzi Klubu navrhl, jak uvádí Hampl (1968, s. 137), aby „všechny články a podrobnější úvahy, jež přinášejí něco samostatného, byly podávány česky, ale s krátkým resumé, přeloženým do francouzštiny a angličtiny“. Uskutečnění tohoto návrhu bylo kompromisní: resumé se netisknou u každého článku, ale na konci ročníku společně. Tak např. v 8. ročníku z roku 1921 najdeme dvoustránkový popis obsahu celého ročníku — střídavě ve francouzštině a angličtině je zhruba jedním odstavcem charakterizován každý původní příspěvek (tj. některé články jsou představeny francouzsky, jiné anglicky). Od 11. ročníku z roku 1925 už je rozsah tohoto kolektivního resumé dvojnásobný, nicméně tradice kolektivního cizojazyčného shrnutí vydrží (až na drobné výjimky) po celou první etapu existence *Časopisu*.

3. OBDOBÍ 1940–1953

Toto třináctileté období bylo pro *Časopis* velmi dramatické a přineslo konec ČMF v podobě, kterou jsme popsali výše. Po vypuknutí druhé světové války vyšly v letech

ním členstva pokusí věnovat větší pozornost hodnocení současné literatury. Dalším dokladem toho, jak redakce přihlížela k přání této části čtenářské obce, je — zejména v prvních dvou desetiletích existence *Časopisu* — pozornost věnovaná odborným didaktickým pracím: informuje se o nových učebnicích, o výuce jazykových (filologických) předmětů na školách atd. Od 8. do 15. ročníku (tj. v letech 1922–1929) má ČMF dokonce samostatnou přílohu, nazvanou *Didaktická část*. Iniciátorem jejího vzniku byl Vilém Mathesius, redaktorem a hlavním přispěvatelem pak romanista Jaroslav O. Hruška. V programovém článku, ve kterém vznik přílohy oznamoval, Hruška konstatuje, že jejím „úkolem bude řešiti na vědeckém podkladě otázky vyučování moderním jazykům dosud nejasněné, zvláště se zřetelem k naší mateřštině a ke znovuzřízení našeho školství“ (Hruška, 1921, s. 237). Příloha přestala vycházet po Hruškově smrti (důvodem bylo též to, že této problematice se věnoval časopis *Střední škola*).

2 V cizích jazycích publikovali jednak cizinci, jednak i někteří čeští filologové (jejich výběrový seznam přináší Hampl, 1968, s. 137).

1940–1942 ještě tři ročníky, 26.–28., a to se stejnou strukturou a stejnou redakční radou (odborným redaktorem pro slavistiku byl Vladimír Šmilauer). Vnějšíkově se tedy tyto ročníky od předchozích nelišily (např. 26. ročník z roku 1940 měl přes 610 stran, rozsahem tedy značně převyšoval předválečná čísla), *Časopis* ale pochopitelně čelil cenzurním a jiným omezením. V létě 1942 bylo další vydávání *Časopisu* s okamžitou platností zastaveno. Redakce si mohla vybrat mezi dvěma možnostmi: *Časopis* nevydávat, nebo se s rovněž zastavenými *Listy filologickými* podílet na vydávání nově zřízeného *Českého časopisu filologického*. Redakce zvolila druhou možnost, takže útlé tři ročníky tohoto časopisu, vydané v letech 1942–43, 1943–44 a 1944–45, lze v jistém smyslu považovat za pokračovatele *ČMF*. Jeho redakci tvořili M. Hýsek, J. Kopal, V. Machek, V. Mathesius (od 2. ročníku B. Trnka) a V. Šmilauer. Válečná léta tedy *Časopis* prožil v naprostém provizoriu.

V úvodním slovu prvního čísla 29. ročníku, vydaného v roce 1946, Josef Janko přemítal, „co dát do vínku obnovenému *Časopisu*“, a jeho slova zněla velmi optimisticky. Skutečnost byla nicméně velmi odlišná. Za svobodných poměrů vydal Klub už jen tři ročníky (v poválečných poměrech z pochopitelných důvodů dosti útlé). K změněné politické situaci, jež v *Časopise* brzy vyvolá zásadní změny, se přidaly i ztráty v rovině osobní, protože *Časopis* přišel o dvě klíčové silné osobnosti: ještě za války zemřel Vilém Mathesius (prvním textem obnoveného poválečného *Časopisu* byla Trnkova vzpomínka na něj) a v červnu 1947 pak hlavní redaktor Josef Janko. V 31. ročníku z roku 1948 je proto hlavním redaktorem romanista Josef Kopal a redaktorem pro germanistiku Hugo Siebenschein. Osudovou ránu ale původní podoba *ČMF* dostala po únoru 1948: v letech 1949–1951 vyšly poslední tři ročníky vydané Klubem moderních filologů — žádný z nich nepřesahuje rozsahem 200 stran (v ročníku 1949 najdeme jen tři původní stati). Ani měnící se ráz článků — některé jsou výrazně ideologicky zabarvené — situaci nezachránil: 34. ročník z roku 1951 už nepodporuje ministerstvo, jen Akademie, a pak se *Časopis* na rok odmlčí. Jeho obnovenou podobu už nevydává Klub moderních filologů — ten z dějin *Časopisu* navždy mizí³.

Jedinou výraznou novinkou bezprostředně poválečných ročníků je zřízení samostatně číslované přílohy *Philologica* (její podtitul zní recensní cizojazyčná příloha a redaktorem je Bohumil Trnka). Její vznik představuje další fázi již dříve existujících tendencí posilovat cizojazyčný rozměr *Časopisu*.

4. OBDOBÍ 1953–1990

Od roku 1953 je vydavatelem *Časopisu* Československá akademie věd, konkrétně Kabinet pro moderní filologii. *Časopis* je v mnoha ohledech jiný:

- má redakční radu v čele s hlavním redaktorem, jemuž je k ruce redakční tajemník (od roku 1967 se objevuje i funkce zástupce hlavního redaktora); redakční rada má

³ K popisu této změny, jakož i k ideologické kritice, které byl *ČMF* terčem začátkem padesátých let, viz Hampl (1968, s. 136).

kromě hlavního redaktora a tajemníka devět členů⁴; hlavním redaktorem byl v letech 1953–1974 Zdeněk Vančura (ať už byla v tu dobu podoba časopisu nebo jeho název jakýkoli, viz dále);

- z *Časopisu* mizí redaktoři odpovědní za jednotlivé sekce, protože i ty přestaly existovat;
- mění se i názvy jednotlivých typů příspěvků: objevují se oddíly Články, Úvahy, Dokumenty, Zprávy, Diskuse, Jubilejní zprávy, byť ne každý je zastoupen v každém čísle;
- *Časopis* přechází z původní vazby ročníku na univerzitní akademický rok na ročníky kalendářní;
- v ročnících z let 1953 a 1954 mizí cizojazyčná příloha *Philologica* a je nahrazena cizojazyčnými resumé; v ročnících z let 1955–1957 (ročníky 37–39) se příloha opět objevuje (a cizojazyčná resumé přitom zůstávají), pak v této podobě ale definitivně mizí (celkem tak vyšlo 9 ročníků této přílohy), protože právě v roce 1958 byl vytvořen samostatný cizojazyčný časopis *Philologica Pragensia* (PP).

HAMPL (1968, s. 136) konstatuje, že pozitivním rysem změny vydavatele a restrukturalizace *Časopisu* byla finanční stabilizace, protože Akademie měla v rámci existujícího systému finance zajištěné. Co ale nebylo stabilní a jisté, bylo rozhodování mocných té doby: v roce 1963 byl *Časopis* sloučen s výše zmíněným časopisem *Philologica Pragensia* (ten měl tedy v roce 1963 za sebou 5 ročníků). Titulnímu listu vévodí velký nápis *Philologica Pragensia*, pod ním je v závorce malým písmem uvedeno *Časopis pro moderní filologii*. Vročení má podobu 6 (45), tj. 6. ročník PP a zároveň 45. ročník ČMF. Titulní strana obsahuje též vydavatele (Československá akademie věd — Kabinet pro moderní filologii) a jméno vedoucího redaktora, členů redakční rady, výkonných redaktorů a tajemníka redakce. Názvy všech funkcí (stejně jako názvy sekcí časopisu) jsou uvedeny ve čtyřech jazycích, česky, anglicky, francouzsky a německy. ČMF je tedy přítomen jen v podnázvu a v označení ročníku — a pokud bychom k němu měli počítat česky psané příspěvky, byl jeho rozsah více než skromný: v této sloučené podobě vyšly celkem 4 ročníky (v letech 1963–1966), které úhrnem obsahovaly 20 česky psaných článků (to je méně, než měl dříve jeden ročník). Celá tato restrukturalizace je očividně završením tendence posílit cizojazyčný ráz *Časopisu* — potíž byla ale mj. v nepřehlednosti, tj. v tom, že čeština — byť menšinově — byla zamíchána mezi ostatními jazyky. Vědomí této skutečnosti zřejmě přispělo k tomu, že roku 1967 (zásluhou Ústavu jazyků a literatur, od roku 1964 pokračovatele Kabinetu pro moderní filologii) byl *Časopis pro moderní filologii* obnoven. Ročně vycházel v rozsahu šestnácti archů. Ani tento stav ale nevydržel dlouho: počínaje 54. ročníkem, vydaným roku 1972, se *Časopis* znovu stává skromnou součástí časopisu *Philologica Pragensia*. Zdálnivě samostatnější je v tom, že už je výslovně považován za samostatnou přílohu PP (jeho název není uváděn jen v závorce, objevuje se číslo jeho ročníku a v obsahu ročníku je uváděn zvlášť, odděleně od PP). Na druhou stranu nemá *Časopis* samostatnou redakční radu

4 Seznam členů redakčních rad v jednotlivých ročnících nalezne zájemce v Čermák (2011, s. 17–21).

a je očividně definován jen češtinou svých příspěvků. V prvním čísle s touto podobou je avizováno, že česká příloha ČMF vyjde vždy v prvním a třetím čísle PP.

Už tento stručný popis peripetií, jimiž Časopis v tomto období procházel, výmluvně ukazuje, jak neujasněné představy o časopisech vydavatel měl, jak nestabilní byla situace.⁵ Příznačným odrazem tohoto stavu je i formulace, kterou nalezneme v poznámce k *Soupisu prací Zdeňka Vančury*, tehdejšího šéfredaktora časopisu (ČMF 55/1973, s. 49): „V letech 1963–66 byly oba časopisy přechodně vydavatelsky spojeny, ale uchovávaly si v společném titulu svoje jména svoje odlišné číslování v naději, že se opět podaří dosáhnout jejich osamostatnění. (...) Oba časopisy počaly vycházet samostatně od r. 1967. Ale shodou okolností (...) jsou [dnes] naše časopisy z vydavatelských důvodů opět spojeny, tentokrát jinou, volnějši formou: zredukovaný ČMF se od r. 1972 stal oddělitelnou přílohou cizojazyčného periodika *Philologica Pragensia*, takže jejich počáteční funkce i rozměr se nyní právě obrátily po krátkých etapách rovnoprávnosti. Oba časopisy, spojeně vycházející, jsou opět číslovány samostatně, v obdobné naději na příští rozšíření.“ Jazyková otázka je tedy chápána jako zásadní — obrácení funkcí i rozměru znamená, že vydavatel preferoval cizojazyčnou verzi textů, a ohled na tradici, respektive argumenty zastánců existence česky psaného Časopisu měly menší váhu (ve zmiňovaném soupisu je profesorovi Vančurovi přičítáno k dobru „obtížné úsilí o zachování publikačních možností pro naše vědní obory“). Co měla znamenat „naděje na příští rozšíření“, není jasné, jisté je, že ČMF v následujících letech spíše jen přežíval (např. 58. ročník z roku 1976 obsahuje jen 2 bibliografické soupisy, 5 zpráv a 4 recenze). Roky 1972–1990 proto představují zřetelně nejstinnější etapu existence Časopisu. Poznamenejme na okraj, že v textu, kterým po roce 1989 redakce uvedla první číslo obnoveného Časopisu (ČMF, 1991, 1, s. 1), se uvádí, že „se obnovuje samostatný Časopis pro moderní filologii, který byl v posledním období jen jakýmsi miniaturním a málo výrazným doplňkem zaniklého časopisu *Philologica Pragensia*“ [...]; „... vycházel do r. 1971, kdy byl zrušen“; znamená to, že redakce vlastně posledních takřka dvacet let existence ČMF nebrala v úvahu.

4.1 ZAMĚŘENÍ A OBSAH ČASOPISU

Zaměření Časopisu ve sledovaném období úzce souviselo s peripetiemi jeho vývoje, které jsme popsali výše. Je zřejmé, že zejména u některých ročníků ze 70. a 80. let vlastně není co analyzovat, textů je opravdu velmi málo.

Jisté je, že převod pod Akademií byl mj. veden snahou „vtisknout ČMF výraznější ideový profil“ (Hampl, 1968, s. 136). Organizační změnou, která přinesla větší prostor pro germanisty, anglisty a romanisty, bylo převedení bohemistiky a slavistiky do jiných časopisů Akademie. ČMF byl od této chvíle výlučně „tribunou pracovníků

5 Pamětnice Libuše Dušková (Dušková, 2011, s. 52) k dobové atmosféře v Časopisu říká: „Od roč. 54/1972 do roč. 72/1990 Časopis vycházel v omezeném rozsahu jako příloha cizojazyčného časopisu *Philologica Pragensia* přísně střežená vedením redakce hlídajícím politickou nezávadnost všech příspěvků. To se projevovalo mezi jiným zákazem odkazů na české autory, kteří emigrovali.“

ve filologii, literární historii a kritice a jazykové metodice národů mluvících jazyky germánskými, jazykem anglickým a jazyky románskými“ (ČMF 1/35: s. 3).

V Časopise tedy nadále koexistuje literatura a lingvistika. Dřívější rubriky jsou v zásadě uchovány a v silnějších ročnících studovaného období i důsledněji rozlišovány. Pravidelně se tisknou cizojazyčná resumé.

5. OBDOBÍ 1990–2018

Změny, ke kterým došlo po roce 1989, jasně ukazují, že třebaže byl důraz na cizojazyčné verze článků v souladu s podstatnou tendencí vývoje ve světovém badatelském prostředí, celá řada filologů považovala postavení ČMF v 70. a 80. letech za nedůstojné, protože se jí zdálo důležité, aby česká a slovenská odborná obec měla prostor pro sdílení poznatků z různých filologických oborů v českém jazyce. Proto se nejprve v roce 1990, ještě ve spojení s *Philologica Pragensia*, výrazně změnila redakční rada, a roku 1991 ČSAV vytvořila nový systém časopisů: přestala vydávat časopis *Philologica Pragensia* a naopak zavedla systém dvou jazykovědných a dvou literárně zaměřených časopisů — v každé dvojici byl jeden časopis cizojazyčný (*Linguistica Pragensia* a *Litteraria Pragensia*) a jeden česky psaný (*Časopis pro moderní filologii* a *Svět literatury*). Tento nový stav vlastně vyřešil dvě letitá pnutí, která bylo možné v ČMF pozorovat, totiž pnutí mezi češtinou a cizími jazyky a pnutí mezi jazykovědou a literaturou (toto napětí bylo dáno vývojem v oboru: s rostoucí specializací ubývalo filologů v původním významu toho slova a rostlo metodologické a teoretické rozrůznění lingvistiky, resp. literatury). Časopis tak byl po mnoha letech opět samostatný a nezávislý, zároveň ale musel čelit staronovým výzvám: obhajovat češtinu jako jazyk příspěvků a oprávněnost předpokladu, že lingvisté z různých oborů mají nadále tolik společného, že potřebují tribunu k odborné diskusi v češtině. Nové vedení Časopisu explicitně oznámilo, že chce uchovat tradiční linii ČMF (hlavní redaktor polistopadových ročníků Jaromír Povejšil tuto koncepci později hájil slovy: „Samostatný ČMF chce programově jednak pěstovat tradiční obory moderní filologie, jednak je otevřen novým lingvistickým směrům, které se v minulých generacích ještě nekonstituovaly“; Povejšil, 1999, s. 67).

Časopis je vydáván Ústavem pro jazyk český, v čele má hlavního redaktora, jemuž pomáhá výkonný redaktor a redakční kruh (ve funkci hlavního redaktora postupně působí Jaromír Povejšil, Alena Šimečková, opět Jaromír Povejšil a od roku 2009 do dnes Aleš Klégr). Vycházejí dvě čísla ročně, každé o rozsahu 64 stran, a obsah je členěn do rubrik *Články*, *Rozhledy*, *Recenze* a *Kronika*.

Časopis se pochopitelně v průběhu doby přizpůsobuje měnícím se publikačním standardům, které mu zaručují přítomnost ve vědeckých a bibliografických databázích. Standardní dvojnásobné anonymní recenzní řízení vyvolá nutnost vytvořit vedle redakční rady též poměrně početnou radu recenzní.

Kromě zmiňovaných výzev musí ČMF čelit potížím, které dobře znal z první etapy své existence — přestože bylo jeho obnovení přijato všeobecně kladně, potenciální čtenářská obec nebyla početná, což pochopitelně znamenalo finanční náročnost pro vydavatele. Navíc se postupně obecně mění přístup čtenářů k odborným časopisům: tištěné je kupují jednotlivci jen zřídka, odbytíště představují především knihovny

a odborná pracoviště. S postupnou digitalizací je navíc stále častější očekávání, že časopisy budou k dispozici v elektronické podobě, ideálně zdarma — toto očekávání tak časopisy vlastně mění v obecně sdílený zdroj informací k oboru. To vše vede k tomu, že vydávání odborných časopisů je pro vydavatele nutně prodělečné. Připočteme-li k této skutečnosti fakt, že bohemistika už delší dobu disponovala vlastními odbornými časopisy a v ČMF se neobjevovala, není divu, že se dosavadní vydavatel, Ústav pro jazyk český, v roce 2012 rozhodl, že už Časopis nebude nadále z ekonomických důvodů vydávat (podobný osud potkal cizojazyčná *Linguistica Pragensia*). Od čísla 2013 má proto ČMF nového vydavatele, Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (po Klubu moderních filologů a Akademii věd je to ve stodesmileté historii Časopisu třetí vydavatel). Změna měla některé formální důsledky (nová obálka, formát, typografie), postupně ale vedla především k proměně obsahové:

- Časopis už není díky velkorysosti vydavatele omezen na 64 stran na číslo, takže rozsah ročníků se postupně zvětšuje, což umožňuje tisknout rozsáhlejší původní studie;
- redakce nadále udržuje základní linii ČMF (publikačním jazykem je čeština, cílem je umožnit dialog mezi různými cizojazyčnými filology, vzájemnou informovanost a též tříbení a sjednocování české terminologie), důraz klade ale i na některé aspekty metodologické (vycházejí texty o moderních směrech v lingvistice, např. o konstrukční gramatice, a zásadním tématem je využití jazykových korpusů pro analýzu zkoumaných jazyků).

Celkově lze konstatovat, že Časopis v posledních letech plně odpovídá standardům moderního odborného časopisu (systém Open Access, indexování v databázi Scopus atd.).

6. ZÁVĚREM

Jen stručný popis základních milníků dlouhé historie Časopisu pro moderní filologii snad dosti názorně ukázal, že tento časopis sehrál zásadní roli v dějinách české moderní filologie. Úpornost, s jakou překonával kritická období, kdy musel čelit ekonomickým, politickým nebo ideologickým tlakům, jež vedly dokonce i k dočasným přestávkám ve vydávání, je dokladem životnosti základní myšlenky, na které je postaven: přestože se za 107 let jeho existence prakticky neustále mluví o ekonomických potížích či nerentabilitě, dané omezeným okruhem čtenářů, a zpochybňuje se udržitelnost češtiny jako jazyka odborné komunikace, Časopis letos vydává svůj stý ročník. Přestože se mu v mnoha ohledech daří reagovat na požadavky dnešního publikačního prostředí, až budoucnost ukáže, zda se mu podaří obstát navzdory tomu, že čeština jako jazyk příspěvků je mnohými považována za handicap. Až dosud s tímto údajným nedostatkem bojoval úspěšně — zájemci mezi čtenáři se vždy našli. Uvidíme, zda změny ve vědeckém světě nepovedou k tomu, že bude podtat jeden z hlavních kořenů, které Časopis už přes sto let vyživují, totiž motivace odborníků v Časopise česky publikovat.

LITERATURA

- ČERMÁK, P. (2010): Klub moderních filologů a *Časopis pro moderní filologii*. In: *XXIII. Ročenka Kruhu moderních filologů*. Praha: Kruh moderních filologů, s. 44–49.
- ČERMÁK, P. (2011): 100 let *Časopisu pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, 93, č. 1, s. 3–21.
- DUŠKOVÁ, L. (2011): Česká anglistika a *Časopis pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, 93, č. 1, s. 44–55.
- HAMPL, Z. (1968): Nad padesáti ročníky *Časopisu pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, 50, č. 3, s. 129–143.
- HAMPLOVÁ, S. (2011): 100 let romanistiky v *Časopise pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, 93, č. 1, s. 35–43.
- HOSKOVEC, T. (2010): Úvahy o dynamice české filologie. In: *XXIII. Ročenka Kruhu moderních filologů*. Praha: Kruh moderních filologů, s. 26–40.
- HRUŠKA, J. O. (1921): Didaktická hlídka moderních jazyků při *Časopisu pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, VII, č. 4, s. 236–238.
- JANKO, J. (1923): Zpráva z valné hromady KMF. *Časopis pro moderní filologii*, IX, č. 2, s. 189.
- JANKO, J. (1936): Vzpomínková schůze Klubu moderních filologů. *Časopis pro moderní filologii*, XXII, č. 3, s. 293–295.
- POVEJŠIL, J. (1999): Osmdesát ročníků *Časopisu pro moderní filologii*, kolik dalších? *Časopis pro moderní filologii*, 81, č. 1, s. 65–68.
- VODRÁŽKOVÁ, L. (2011): Česká germanistika a *Časopis pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, 93, č. 1, s. 22–34.
- WEINGART, M. (1936): Jan Máchal jako redaktor *Časopisu pro moderní filologii*. *Časopis pro moderní filologii*, XXII, č. 1, s. 13–15.

Petr Čermák | Ústav románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
 ORCID ID: 0000-0002-9298-1701
 petr.cermak@ff.cuni.cz

